

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ
เพื่อการอนุรักษ์ให้คงอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนบ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี
The Study of Local Wisdom Usage in the Way of Life at Ban Nong Bo,
Ubon Ratchathani's Identity Silk Production,
the Lukkeaw Silk with Ebony Dye

บุญเจริญ เพ็งแจ่ม¹

Boonjaroen Pengjam¹

อุไรวรรณ กะนะหางค์²

Uriwan Kanahawong²

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2560

Email : Pookpik_20092021@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนากิจกรรมการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ บ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี และ 3) ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ บ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นประชาชนชาวบ้านของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองบ่อ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบบันทึกการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยการจำแนกถ้อยคำ หรือข้อความที่กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็น แล้วนำมาตีความ สังเคราะห์ และวิเคราะห์ด้วยหลักแห่งเหตุผล สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย อภิปรายถึงข้อเท็จจริงที่ค้นพบตามสภาพการปรากฏการณ์ ความสัมพันธ์ และประเด็นสำคัญ เพื่อตอบคำถามการศึกษา

ผลการวิจัย พบว่า 1) การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนากิจกรรมการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ บ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี แบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านภูมิปัญญาและด้านด้านการพัฒนาการของกระบวนการผลิต ด้านภูมิปัญญาสามารถสรุปได้ทั้งหมด 5 ประเด็นย่อย ดังนี้ ประเด็น

¹ อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

¹ Lecturers to Faculty of Education Ubon Ratchathani Rajabhat University

² อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

² Lecturers to Faculty of Education Ubon Ratchathani Rajabhat University

* ได้รับบทความ: 18 ตุลาคม 2561; แก้ไขบทความ: 14 พฤศจิกายน 2561; ตอบรับการตีพิมพ์: 29 พฤศจิกายน 2561

Received: October 18, 2018; Revised: November 14, 2018; Accepted: November 29, 2018

ที่ 1 ประวัติความเป็นมาของผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ เกิดมาจากการที่ชาวบ้านหนองบ่อมีการทอผ้าไหมใช้เอง เรียกว่า “ผ้าไหมเหี้ยบ” โดยเรียกตามลักษณะการทอ ที่ต้องมีตะกอกทั้งหมด 5 ตะกอก จากนั้นนำไปย้อมมะเกลือ ส่วนมากนิยมย้อมเย็นตามแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน แล้วค่อยนำมาตัดเป็นเสื้อแขนสั้น แขนยาว มีปกและไม่มีปก และกางเกงขา กบ (ปัจจุบันกางเกงขาก๊วย) มีสีดำ เวลาใส่ทำนาก็ไม่เปื้อนง่าย เรียกว่า “เสื้อดำไหม” ปัจจุบันชาวบ้านก็ยังผลิตเสื้อดำไหม และกางเกงขา กบ จึงประจักษ์ได้ว่าทุกคนจะใส่ผ้าไหมในทุกโอกาส เพราะคนในชุมชนต่างมีอาชีพทอผ้าไหมนั่นเอง ประเด็นที่ 2 ผลลัพธ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านหนองบ่ออยู่หลายชนิด ได้แก่ ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ ผ้าห่มขิด ผ้าแพรปลาไหล ผ้าไหมมัดหมี่ลายปราสาทผึ้ง ผ้าไหมลายหัวขึ้นจกดาว และตีนซิ่น ประเด็นที่ 3 เอกลักษณ์และจุดเด่นของผ้าไหม คือ เป็นผ้าทอมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านอย่างแท้จริง โดยเริ่มตั้งแต่การปลูกหม่อน การเลี้ยงไหม การสาวไหม การทอผ้าด้วยกี่ทอมือและการย้อมสีธรรมชาติ ผ้ามีลักษณะนุ่ม ทิ้งตัวดี มันวาว หนาร้อน ใส่แล้วไม่ร้อน หนานาวใส่แล้วอบอุ่นดี ไม่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม และผู้บริโภค ประเด็นที่ 4 การเลี้ยงไหมของชุมชนบ้านหนองบ่อไม่แตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ มากนัก โดยมีระยะเริ่มต้นด้วยการเตรียมใบหม่อน ทำไข่ไหม การผสมพันธุ์ตามธรรมชาติสู่หนอนไหมวัยอ่อน ระยะหนอนไหมวัยอ่อนสู่ระยะหนอนขึ้น หนอนเข้าจ่อ และการสาวเส้นไหมออกจากรัง ประเด็นที่ 5 ภูมิปัญญาด้านกรรมวิธีการย้อมผ้าไหม นิยมย้อมเย็น และหลังจากการย้อมจะนำมาอบด้วยพืชใบหอมที่มีในชุมชน ได้แก่ ว่านหอม ใบหนาด ขมิ้น เกล็ดครุฑ และหากต้องการให้ไหมนุ่ม ให้นำไปหมักโคลน ด้านพัฒนาการของกระบวนการผลิต สามารถสรุปได้ 3 ประเด็นย่อย ดังนี้ ประเด็นที่ 1 ด้านพัฒนาการของอุปกรณ์ในการผลิต พบว่า ในปัจจุบันจะใช้ครกดินแทนครกไม้ หม้อถึงสแตนเลสแทนหม้อดิน และถึงสแตนเลสหรือพลาสติกแทน คุ้ไม้ (ถึงใส่น้ำที่ทำจากไม้) นอกจากนี้ยังมีการใช้วัตถุ สแตนเลสในการทำที่ทอผ้าซึ่งคุณภาพของผ้าที่ได้จากเครื่องมือในปัจจุบันก็สามารถทอออกมาได้ดีและสวยงามเช่นกัน ประเด็นที่ 2 ด้านการย้อมสี ในอดีตจะใช้สีจากธรรมชาติทั้งหมด ได้แก่ เข ครั่ง คราม เนื่องจากคนสมัยก่อนจะเลี้ยงครั่ง และทำครามเอง แต่ในปัจจุบันนี้ เข ครั่ง คราม มีราคาแพง และหายาก ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงมาใช้ผลมะเกลือในการย้อมสีดำ รวมทั้งลูกมะเกลือก็ค่อนข้างหายากเช่นกัน จึงทำให้บางครั้งเรือนหันมาใช้สีเคมีแทน ประเด็นที่ 3 ด้านความแตกต่างของผ้าไหมลายลูกแก้วของชุมชนบ้านหนองบ่อพบว่ามีการใช้ไหมเหี้ยบสลับตะกอกในการเหี้ยบทั้งหมด 5 ตะกอก ลายลูกแก้วจะนูนทั้งสองด้าน ทั้งด้านหน้าและด้านหลังของผ้า ซึ่งมีลวดลายพิเศษต่างจากผ้าธรรมดาจะเป็นลวดลายขนมเปียกปูนเป็นวงซ้อนกันติดต่อกันตลอดทั้งผืนเหมือนกับร่างแห ในขณะที่ชุมชนในจังหวัดอื่น ๆ มีไหมเหี้ยบสลับตะกอกเพียง 4 ตะกอก ลายลูกแก้วจะนูนด้านหน้าเพียงด้านเดียว และลวดลายขนมเปียกปูนไม่ได้เป็นวงซ้อนต่อกัน

2) ความสัมพันธ์ระหว่างผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน บ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี สามารถสรุปได้ 3 ประเด็น ดังต่อไปนี้ ประเด็นที่ 1 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนพบว่า คนในชุมชนสมัยก่อนต้องทอผ้าไหมเป็นจะเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ยังทอผ้าไหมเพื่อเอาไว้ใช้เอง และเพื่อนำไปแลกกับเกลือ ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันที่ชาวบ้านต่างทอไว้ขาย เพื่อเป็นรายได้ในการเลี้ยงชีพ ประเด็นที่ 2 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวิถีการดำรงอยู่พบว่าจากการเป็นหมู่บ้านทอผ้าไหม การสวมใส่ในชีวิตประจำวันจึงเป็นเรื่องปกติธรรมดา การสวมใส่จะใช้ในเทศกาลต่าง ๆ หรือแม้แต่กระทั่งการสวมใส่ไปทำไร่ ทำนา เนื่องจากมีความนุ่ม เย็นสบาย นิยมนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อแขนยาวซึ่ง

จะนุ่งผ้าที่ทอขึ้น และเย็บด้วยมือ โดยผู้ชายจะนุ่งกางเกง ขาสั้นที่ย้อมด้วยคราม เรียกว่า ผ้าจুবคราม ส่วนผู้หญิงจะนุ่งผ้าขึ้น เสื้อจะเป็นเสื้อแขนยาวใช้ผ้าที่ทอขึ้นและเย็บด้วยมือแล้วนำไปย้อมมะเกลือ เรียกว่า “เสื้อดำไหมย้อมมะเกลือ” การตัดเสื้อจะประหยัดที่สุด คือ จะไม่มีเศษผ้า นอกจากที่เป็นคอกกลมเท่านั้นที่ต้องคว้านออก นอกนั้นไม่ว่าจะเป็นแผ่นหลังหรือแขนก็ใช้ผ้าที่เหลือทิ้งสิ้น กระดุมเสื้อในสมัยก่อนจะใช้เหรียญสตางค์หรือเหรียญสลึงโบราณ เจาะรู 2 รู พับไหมร้อยอย่างสวยงาม ประเด็นที่ 3 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัฒนธรรมพบว่าผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือยังได้มีความสัมพันธ์ในการฟ้อนกลองตุ้ม ผู้ฟ้อนจะใส่เสื้อไหมย้อมมะเกลือสีดำเข้ม คนตีกลองตุ้มก็ใส่เสื้อ และกางเกงขา กบ ไหมย้อมมะเกลือสีดำเข้ม เช่นกัน นอกจากนี้การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ ยังสะท้อนถึงความรัก และความสามัคคีของคนในท้องถิ่นอีกด้วย 3) การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ บ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี ทางกลุ่มได้อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ ด้วยการฝึกหัดให้เยาวชนในชุมชนร่วมฝึกหัดฟ้อนรำ การฝึกทอผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ นอกจากนี้ชุมชนต้องการประชาสัมพันธ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย โดยต้องการเอกสารข้อมูลที่เป็นการรวบรวมความสำคัญเกี่ยวกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ เพื่อเป็นฐานข้อมูล ประกอบแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชน ให้กับนักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจ ดังนั้นจึงมีการจัดทำสมุดเล่มเล็กที่ได้จากผลการวิจัยเพื่อให้ชุมชนได้นำไปใช้ต่อไป

คำสำคัญ : 1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2. ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ

ABSTRACT

This research aims 1) to study local wisdom and the development of the Lukkeaw Silk pattern with dyed ebony silk weaving in Ban Nong Bo, Ubon Ratchathani 2) to study the relationship between the Lukkeaw Silk pattern with dyed ebony silk weaving and the way of life of community people in Ban Nong Bo, Ubon Ratchathani and 3) to study the method to conserve local wisdom of the Lukkeaw Silk pattern with dyed ebony silk weaving in Ban Nong Bo, Ubon Ratchathani. The instruments were in-depth interview and participant observation form. Data were analyzed by using content analysis by identifying words or messages from participants' opinions and interpreting, synthesizing, and analyzing logically. Analytic induction was used for conclusion. Discussion was made based on facts from situations, incidents, relationships, and significant.

The finding revealed that 1) The results of the study in local wisdom and the development of the Lukkeaw Silk pattern with dyed ebony silk weaving in Ban Nong Bo, Ubon Ratchathani were classified into two aspects including local wisdom aspect and the development of production process aspect. Firstly, there were 5 issues in local wisdom aspect. The first issue, the history of the Lukkeaw Silk pattern with dyed ebony silk weaving:

the Lukkeaw Silk pattern with dyed ebony silk weaving was originated by the villagers who normally weaved silk to use in their household. It was called “Pha Mai Yeab” (stepped silk), according to the process that the weaver steps on the harness, and this silk weaving consisted of 5 harnesses. After getting the silk, it was dyed with ebony in cool dyeing process according to their local wisdom. Then, it was cut and tailored as short sleeve shirt, long sleeve shirt, with and without collar and also black Kha Kob trousers (or Kha Kuay trousers – loose pattern trousers). It was dyed black because it was not easy to get dirty, and with this process it was called “Sue Mai Dum (black silk)”. Nowadays, villagers still weave black silk and loose pattern trousers; therefore, silk is worn in every occasion. The second issue, unique products of Ban Nong Bo: there were many unique products such as pattern with dyed ebony silk, Khit-pattern blanket, Eel-pattern silk, wax castle pattern Mud mi silk (Ikat silk), star pattern silk, and silk ribbon (for hem of skirt). The third issue, outstanding uniqueness: the silk was handmade that was originated by local wisdom through the whole process consisting of growing mulberry plant, feeding silk worm, drawing silk, weaving with loom, and dyeing with natural color. The uniqueness of the community silk was soft, lightweight, silky, cool in summer and warm in winter, and no pollution to the environment and wearer. The fourth issue, silk worm feeding: the process of silk worm feeding was not different from other communities that it started with preparing mulberry leaves, incubating silk worm eggs, breeding silk worm and feeding them, growing silk worm to caterpillar, put the worm in bamboo basket to incubate cocoon, and drawing silk from the cocoon. The fifth issue, local wisdom of silk dyeing: cool process was normally used. After dyeing, the silk was normally scented by using scent grass, Ngai Camphor (*Blumea balsamifera*), turmeric, and polyscias. If they wanted to make the silk softened, they would soak the silk in mud. Secondly, there were 3 issues in the development of production process aspect. The first issue, production materials: nowadays stone mortar was used instead of wooden mortar, stainless pot instead of clay pot, and stainless and plastic bucket instead of wooden bucket. Moreover, stainless loom was used nowadays, and it can make the beautiful quality silk similar to the traditional one. The second issue, dyeing process: in the past, natural colors from Khe (*Moraceae*), lac, and indigo were used. However, Khe (*Moraceae*), lac, and indigo were expensive, so ebony was used instead. However, nowadays ebony is also rarely found, so some households use chemical color instead. The third issue, the differences of the community silk: Ban Nong Bo the Lukkeaw Silk pattern with dyed ebony silk was made by using 5 harnesses that made the the Lukkeaw Silk pattern embossed in both front and back sides of silk. This process also made rhombus pattern continuously along the

whole fabric. Other communities normally used 4 harnesses that made only one side embossed pattern, and the rhombus pattern was not continuous. 2) The relationship between the Lukkeaw Silk pattern with dyed ebony silk weaving and the way of life of community people in Ban Nong Bo, Ubon Ratchathani consisted of 3 issues. Firstly, the relationship among people: it was taught that everyone must be able to weave silk, and it became tradition of people in the community from generation to generation. Moreover, in the past, they weaved silk to use in their household and for exchanging with salt. However, nowadays they just weave silk for sale to make income. Secondly, the relationship between people and the way of life: as the community is the silk weaving community, wearing silk is normal practice. People wore silk in occasions and also in everyday life such as to work in their field because it's comfortable and cool. People mostly tailored long sleeve shirt by hand. Male normally wore indigo short pants called "Pha Jub Khram (indigo dyed pants)". Female normally wore silk skirt. People wore long sleeves shirt dyed with ebony called "black dyed ebony silk". The tailor was most economic by avoiding leaving left fabric except tailoring round neck shirt that the neck must be cut off; however, the other parts such as back and sleeves were made from square fabric. The buttons were made from coins that were drilled two holes for threading silk. Thirdly, the relationship between people and culture: the Lukkeaw Silk pattern with dyed ebony silk was related to Klong Tum Dance (Tum drum dance). The dancers wore ebony silk, and the drummers wore ebony silk shirt and ebony silk loose pattern trousers. Moreover, wearing ebony silk reflected love and harmony of the local community. 3) The method to conserve local wisdom of the Lukkeaw Silk pattern with dyed ebony silk weaving in Ban Nong Bo, Ubon Ratchathani were the silk weaving group practiced the youth in the community dance and weave the Lukkeaw Silk pattern with dyed ebony silk. Moreover, the community wanted to publicize their local wisdom of the Lukkeaw Silk pattern with dyed ebony silk. They wanted to collect documents concerning the importance of the Lukkeaw Silk pattern with dyed ebony silk to create database for the local wisdom center to publicize to students and other people who are interested in. Therefore, the researcher designed booklets with the information from the results of the research and provided it to the community.

Keywords : 1. Local Wisdom Usage 2. The Lukkeaw Silk With Ebony Dye

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือของตำบลหนองบ่อ ซึ่งเป็นชุมชนโบราณของจังหวัดอุบลราชธานี มีการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาผ้าอีสานมาช้านาน ทั้งประเพณีการแต่งกายที่สวมใส่ผ้าไหมในชีวิตประจำวัน ในการฟ้อนกลองตุ้มก็ใช้ผ้าทอท้องถิ่นมาแต่งกาย เป็นผ้าที่มีความงดงาม ลวดลายโบราณที่พบในตำบลหนองบ่อ เป็นผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความมีรากเหง้าทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา แรงบันดาลใจ คนที่มีชีวิตอยู่และเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ของท้องถิ่น ซึ่งในปัจจุบันนี้มีความเสี่ยงในการขาดผู้สืบทอดเพราะปัจจุบันมีแต่คนทอที่สูงวัย ขาดลูกหลานสืบทอด (ประการ คุณารักษ์, 2557 : 39)

ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ เป็นลายผ้าโบราณดั้งเดิมของท้องถิ่นอีสาน เป็นลายเก่าแก่ของบรรพบุรุษ (บุญยงค์ เกศเทศ, 2556 : 123) ซึ่งชาวบ้านในแถบภาคอีสาน โดยเฉพาะจังหวัดอุบลราชธานีได้ทอใช้กันมาก และจังหวัดอุบลราชธานีได้กำหนดให้เป็นผ้าทอมือที่ควรได้รับการอนุรักษ์เป็นมรดกภูมิปัญญาของจังหวัดอุบลราชธานี แต่เดิมชาวบ้านมีการทอผ้าลายโบราณ ตามแบบบรรพบุรุษอยู่หลากหลายลายด้วยกัน แต่ภายหลังลายเก่าแก่เหล่านี้ก็เริ่มสูญหายไปจากการทอผ้า เนื่องจากความยากในการทอ ลายลูกแก้วย้อมมะเกลือก็เป็นลายผ้าโบราณลายหนึ่งที่เกือบจะสูญหายไปจากท้องถิ่น ด้วยความที่ลายผ้ามีความละเอียดมาก ผู้ทอต้องมีความรู้ในเรื่องลาย ฝีมือทั้งในการมัดหมี่ และการทอ ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ มีความสวยงาม วิจิตรบรรจงมาก จังหวัดอุบลราชธานีจึงสนับสนุนให้ชาวบ้านทอผ้าลายนี้ให้มากขึ้นทำให้มีกลุ่มทอผ้าไหมเพิ่มมากขึ้น การทอผ้าไหมของชาวบ้านได้สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แต่ในปัจจุบัน สังคม วัฒนธรรม ที่เปลี่ยนแปลงไปจึงเป็นสิ่งที่ควรหันมาสนใจ หาแนวทางอนุรักษ์ให้คงอยู่ โดยศึกษาถึงลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้าไหมของชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีว่าเป็นอย่างไร มีรูปแบบการสืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือของชุมชนมาได้อย่างไร มีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งเสริม และเป็นอุปสรรคในการทอผ้าไหม ความสัมพันธ์ระหว่างผ้าไหมกับคนในชุมชน มีลักษณะเช่นไร รวมทั้งมีแนวทางใดที่จะสามารถอนุรักษ์ และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมให้ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความเจริญทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพื่ออนุรักษ์ มรดกภูมิปัญญา วัฒนธรรมให้คงอยู่ในชุมชนไทยและชาติไทยสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาของกระบวนการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ บ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี

2.2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี

2.3 เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ บ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 3.1 ได้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ในการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือที่เป็นเอกลักษณ์ของบ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี
- 3.2 ได้ข้อมูลขั้นตอนเทคนิคในกระบวนการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ
- 3.3 ได้ข้อมูลทั้งด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับวิถีการดำรงอยู่ คนกับวัฒนธรรม ที่ถ่ายทอดผ่านการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ
- 3.4 ได้สร้างสื่อประชาสัมพันธ์เป็น สมุดเล่มเล็กเกี่ยวกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ เพื่อประกอบแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชน ให้กับนักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจ

4. วิธีดำเนินการวิจัย

- 4.1 กลุ่มเป้าหมาย เป็นปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองบ่อ ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี สาเหตุของการเลือกกลุ่มเป้าหมายนี้สืบเนื่องมาจาก ชาวบ้านบ้านหนองบ่อสืบทอดภูมิปัญญาทอผ้าโบราณจากบรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่นมายาวนาน ปัจจุบันผ้ามีช่างทอ จำนวน 20 คน โดยส่วนใหญ่ ลวดลายผ้าไหมที่ทอเป็นลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ เป็นเอกลักษณ์การทอผ้าไหมบ้านหนองบ่อ ปัจจุบันช่างทอผ้าส่วนใหญ่เป็นคนสูงอายุ ทางกลุ่มจึงต้องการให้มีการอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่กับชุมชนสืบไป
- 4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบบันทึกการสังเกต อย่างมีส่วนร่วม
- 4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตและการทำงานของช่างทอการเข้าร่วมกิจกรรมในงานประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนโดยตรง การบันทึกขั้นตอนรายละเอียดพฤติกรรม การสัมภาษณ์ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับด้านประวัติความเป็นมาของชุมชน ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของชุมชนบ้านหนองบ่อ เอกลักษณ์และจุดเด่นของผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ การเลี้ยงไหม ภูมิปัญญาด้านกรรมวิธีการย้อมผ้าไหมลายลูกแก้วด้วยมะเกลือ พัฒนาการของกระบวนการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ ความสัมพันธ์ระหว่างผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้าน ระหว่างระหว่างคนกับคน คนกับวิถีการดำรงอยู่ คนกับวัฒนธรรม และแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ
- 4.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลผล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยการจำแนกถ้อยคำ หรือข้อความที่กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็น แล้วนำมาตีความ สังเคราะห์ และวิเคราะห์ด้วยหลักแห่งเหตุผล สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย อภิปรายถึงข้อเท็จจริงที่ค้นพบตามสภาพการณ์ ปรากฏการณ์ ความสัมพันธ์ และประเด็นสำคัญ เพื่อตอบคำถามการศึกษา

5. ผลการวิจัย

- 5.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาการของกระบวนการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือบ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี จากการค้นพบมีรายละเอียดดังต่อไปนี้
ด้านประวัติความเป็นมา พบว่า ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ มีประวัติความเป็นมา มาจากการที่ชาวบ้านหนองบ่อมีการทอผ้าไหมใช้เอง เรียกว่า “ผ้าไหมเหยียบ” โดยเรียกตามลักษณะการทอ ที่ต้อง

มีตะกอกทั้งหมด 5 ตะกอ แล้วออกมาเป็นลายผ้าไหมลายลูกแก้ว จากนั้นนำไปย้อมมะเกลือส่วนมากนิยมย้อมเย็นตามแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน แล้วค่อยนำมาตัดเป็นเสื้อแขนสั้น แขนยาว มีปกและไม่มีปก และกางเกงขา กบ (ปัจจุบันกางเกงขาก๊วย) มีสีดำ เวลาใส่ทำนาก็ไม่เปื้อนง่าย เรียกว่า “เสื้อดำไหม” ปัจจุบันชาวบ้านก็ยังผลิตเสื้อดำไหม และกางเกงขา กบ ทุกคนในชุมชนจะใส่ผ้าไหมในทุกโอกาส เนื่องจากคนในชุมชนต่างมีอาชีพทอผ้าไหมนั่นเอง ด้านผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของชุมชนบ้านหนองบ่อ พบว่า มีผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านหนองบ่ออยู่หลายชนิด เป็นลายเฉพาะที่ชุมชนได้สืบทอดมาจากรบรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่น โดยลายที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ ผ้าห่มขิด ผ้าแพรปลาไหล ผ้าไหมมัดหมี่ลายปราสาทผึ้ง ผ้าไหมลายหัวขึ้นจกดาว และตีนซิ่น เอกลักษณ์และจุดเด่นของผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือของชาวหนองบ่อ พบว่า เป็นผ้าทอมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านอย่างแท้จริง เช่น การปลูกหม่อน การเลี้ยงไหม การสาวไหม การทอผ้าด้วยกี่ทอมือ และการย้อมสีธรรมชาติ คือ มะเกลือแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีลักษณะนุ่ม ทั้งตัวดี มันวาว หน้าร้อนใส่แล้วไม่ร้อน หน้าหนาวใส่แล้วอบอุ่นดี ไม่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม และผู้บริโภค ด้านการเลี้ยงไหมของชุมชนบ้านหนองบ่อ พบว่า ไม่แตกต่างจากชุมชนอื่นอื่น ๆ มากนัก โดยมีระยะเริ่มต้น จนถึงสิ้นสุดขั้นตอน ดังนี้ การเตรียมใบหม่อน ทำไข่ไหม การผสมพันธุ์ตามธรรมชาติสู่หนอนไหมวัยอ่อน ระยะหนอนไหมวัยอ่อนสู่ระยะหนอนขึ้น หนอนเข้าจ่อ และการสาวเส้นไหมออกจากรัง ภูมิปัญญาด้านกรรมวิธีการย้อมผ้าไหมลายลูกแก้วด้วยมะเกลือของชุมชนบ้านหนองบ่อ พบว่า ขั้นตอนในการย้อมของชุมชน นิยมการย้อมเย็น และหลังจากการย้อม จะนำมาอบด้วยฟืนใบหอมที่มีในชุมชน ได้แก่ วานหอม ใบหนาด ขมิ้น เล็บครุฑ และหากต้องการให้ไหมนุ่ม ให้นำไปหมักโคลน

ด้านพัฒนาการของกระบวนการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ สามารถสรุปได้ 3 ประเด็น คือ ด้านพัฒนาการของอุปกรณ์ในการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ พบว่า ในปัจจุบันจะใช้ครกดินแทนครกไม้ หม้อถั่งสแตนเลสแทนหม้อดิน และถั่งสแตนเลสหรือ พลาสติกแทน คุ้ไม้ (ถังใส่น้ำที่ทำจากไม้) นอกจากนี้ยังพบว่า มีการใช้วัตถุ สแตนเลสในการทำที่ทอผ้าซึ่งคุณภาพของผ้าที่ได้จากเครื่องมือในปัจจุบันก็สามารถทอออกมาได้ดีและสวยงามเช่นกัน ด้านการย้อมสี พบว่า การใช้สีในอดีตส่วนมากจะเป็นสีจากธรรมชาติทั้งหมด คือ เข ครั่ง คราม คนสมัยก่อนจะเลี้ยงครั่งและทำครามเอง แต่ในปัจจุบันนี้ เข ครั่ง คราม มีราคาแพง และหายาก ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงมาใช้ผลมะเกลือในการย้อมสีดำ ด้านความแตกต่างของผ้าไหมลายลูกแก้วของชุมชนบ้านหนองบ่อ พบว่า มีการใช้ไม้เหยียบสลับตะกอกในการเหยียบทั้งหมด 5 ตะกอ ลายลูกแก้วจะนูนทั้งสองด้าน ทั้งด้านหน้าและด้านหลังของผ้า ซึ่งมีลวดลายพิเศษต่างจากผ้าธรรมดาจะเป็นลวดลายขนมเปียกปูนเป็นวงซ้อนกันติดต่อกันตลอดทั้งผืนเหมือนกับร่างแห ในขณะที่ชุมชนในจังหวัดอื่น ๆ มีไม้เหยียบสลับตะกอก เพียง 4 ตะกอ ลายลูกแก้วจะนูนด้านหน้าเพียงด้านเดียว และลวดลายขนมเปียกปูนไม่ได้เป็นวงซ้อนต่อกัน

5.2 ความสัมพันธ์ระหว่างผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน พบว่า ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือมีความเกี่ยวข้องกับคติ ความเชื่อ ของคนในชุมชน เกิดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ เชื่อในเรื่องของบาปบุญ การทำดี ความรัก และความสามัคคี ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ พบว่า ในการ

ดำรงชีวิตคนในชุมชนสมัยก่อนทอผ้าไหมเพื่อเอาไว้ใช้เอง และเพื่อนำไปแลกกับเกลือ แต่ในปัจจุบัน พบว่าชาวบ้านต่างทอไว้ขาย เพื่อเป็นรายได้ในการเลี้ยงชีพ ด้านการแต่งกายของคนในชุมชน ผ้าไหมจะย้อมด้วยสีธรรมชาติทั้งหมด โดยผู้ขายจะนุ่งกางเกงขาสั้นที่ย้อมด้วยคราม เรียกว่า ผ้าจู้คราม ส่วนผู้หญิงจะนุ่งผ้าขึ้นเสื้อจะเป็นเสื้อแขนยาวใช้ผ้าที่ทอขึ้นและเย็บด้วยมือแล้วนำไปย้อมมะเกลือ เรียกว่า “เสื้อดำไหมย้อมมะเกลือ” ลวดลายผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลืออดีตบรรพบุรุษคิดค้นมาจากลวดลายของผลหวายป่า ลักษณะคล้ายผลระกำหรือสละ ซึ่งมีรูปร่างเป็นข้อคล้ายลูกแก้วในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับประสบการณ์ พบว่า ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือเกิดจากการทอที่สั่งสมประสบการณ์ของบรรพบุรุษที่มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และนำภูมิปัญญาการทอผ้ามาผสมผสานเป็นเครื่องแต่งกายในการฟ้อนกลองต๋มด้วย ซึ่งเป็นการแสดงพื้นบ้านของบ้านหนองบ่อ หรือเรียกได้ว่าเป็นการแสดงของจังหวัดอุบลราชธานีเลยทีเดียว ซึ่งมีมาตั้งแต่โบราณพร้อมกับการตั้งบ้านหนองบ่อ เพื่อขอฝน ซึ่งในสมัยก่อนจะฟ้อนเฉพาะในงานบุญเดือนหก หรือบุญบั้งไฟเท่านั้น

5.3 แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือบ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี จากการสอบถามกลุ่มทอผ้าบ้านหนองบ่อ พบว่า ทางกลุ่มได้อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ ด้วยการฝึกหัดให้เยาวชนในชุมชนร่วมฝึกหัดฟ้อนรำ การฝึกทอผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ นอกจากนี้ชุมชนต้องการประชาสัมพันธ์ภูมิปัญญานี้ให้นักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจ ได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือเพื่อให้เกิดที่รู้จักแพร่หลาย โดยต้องการเอกสารข้อมูลที่เป็นการรวบรวมความสำคัญเกี่ยวกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ เพื่อเป็นฐานข้อมูลประกอบแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชน ให้กับนักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจ ดังนั้นทางทีมวิจัยจึงได้จัดทำหนังสือเล่มเล็กที่รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือที่ได้จากผลการวิจัยเพื่อให้ชุมชนนักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจ ได้นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

6. อภิปรายผลการวิจัย

6.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาการของกระบวนการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือบ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี จากการรวบรวมผลของการเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาการของกระบวนการผลิตผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ บ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี สามารถสรุปประเด็นในแต่ละด้านที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาของชุมชนบ้านหนองบ่อ ได้ทั้งหมด 5 ประเด็น ดังนี้ ด้านประวัติความเป็นมา พบว่า ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ มีประวัติความเป็นมา มาจากการที่ชาวบ้านหนองบ่อมีการทอผ้าไหมใช้เอง เรียกว่า “ผ้าไหมเหยียบ” โดยเรียกตามลักษณะการทอ ที่ต้องมีตะกอทั้งหมด 5 ตะกอ แล้วออกมาเป็นลายผ้าไหมลายลูกแก้ว จากนั้นนำไปย้อมมะเกลือส่วนมากนิยมย้อมเย็นตามแบบภูมิปัญญาชาวบ้านด้านผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของชุมชนบ้านหนองบ่อ พบว่า มีผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านหนองบ่ออยู่หลายชนิด ได้แก่ ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ ผ้าหมัดมัด ผ้าแพรปลาไหล ผ้าไหมมัดหมี่ลายปราสาทผึ้ง ผ้าไหมลายหัวขึ้นจกดาว และตีนขึ้น เอกลักษณ์และจุดเด่นของผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือของชาวหนองบ่อ พบว่า เป็นผ้าทอมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านอย่างแท้จริง เช่น การปลูกหม่อน การเลี้ยงไหม การสาวไหม การทอผ้าด้วยกี่ทอมือ และ การย้อมสีธรรมชาติ ด้านการเลี้ยงไหมของชุมชนบ้านหนองบ่อ

พบว่า ไม่แตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ มากนัก โดยมีขั้นตอน ดังนี้ การเตรียมใบหม่อน การผสมพันธุ์ตามธรรมชาติ เพื่อให้ไหมออกไข่และบริหารหนอนไหมวัยอ่อน ระยะหนอนไหมวัยอ่อนสู่ระยะหนอนขึ้น หนอนเข้าจ่อ และการสาวเส้นไหมออกจากรัง ภูมิปัญญาด้านกรรมวิธีการย้อมผ้าไหมลายลูกแก้วด้วยมะเกลือของชุมชนบ้านหนองบ่อ พบว่า ขั้นตอนในการย้อมของชุมชน นิยมการย้อมเย็น และหลังจากการย้อม จะนำมาอบด้วยพืชใบหอมที่มีในชุมชน ได้แก่ ว่านหอม ใบหนาด ขมิ้น เล็บครุฑ และหากต้องการให้ไหมนุ่ม ก็นำไปหมักโคลน จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นภูมิปัญญาของชุมชนที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน เป็นมวลความรู้และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการสั่งสมจากประสบการณ์ในวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ชุมชนคิดค้นเอง และมีกระบวนการถ่ายทอดสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งสอดคล้องกับ ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ (2557 : 45) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสั่งสมความรู้ประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบุคคล โดยมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาที่เกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานภูมิปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับศูนย์พัฒนาหลักสูตร ซึ่งสอดคล้องกับ วรารัตน์ วัฒนชโนบล และคณะ (2558 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้การทอผ้าพื้นบ้านของกลุ่มอาชีพเสริมบ้านสุขเกษม ตำบลบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยกระบวนการจัดการความรู้ และรวบรวม จัดทำหนังสือรูปแบบและกระบวนการทอผ้าพื้นบ้านตำบลบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ของกลุ่มอาชีพเสริมบ้านสุขเกษม พบว่า ที่มาของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ศึกษานั้น มาจากความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับวิถีธรรมชาติและความรู้ใหม่ที่ได้รับการส่งเสริม และพัฒนาโดยหน่วยงานของภาครัฐจากภายนอก การศึกษาดูงาน การรวมกลุ่ม การส่งวิทยากรเข้ามาสอน ความรู้ที่สำคัญสำหรับการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และนำมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งการปรับปรุงนั้นอยู่ภายใต้การฝึกฝน และการปฏิบัติด้วยตนเอง โดยเน้นรูปแบบดั้งเดิมให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อให้มีการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน ลักษณะของการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ 2 ลักษณะ คือ 1) การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอดีต และ 2) การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้มีการพัฒนามาแล้วในปัจจุบัน

6.2 ความสัมพันธ์ระหว่างผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี ความสัมพันธ์ระหว่างผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน บ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี สามารถสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน พบว่า ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือยังมีความเกี่ยวข้องกับ คติ ความเชื่อ ของคนในชุมชน เกิดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งสอดคล้องกับ ทศนีย์ ทองไชย (2552 : 112) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ไว้ว่า มนุษย์ไม่อาจอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคมในชุมชน ดังนั้นจึงมีการพบปะสังสรรค์ร่วมกันและเพื่อให้ชุมชนแต่ละชุมชนอยู่อย่างสันติและสงบสุขจึงจำเป็นต้องมีการจัดระบบในการอยู่ร่วมกัน เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติร่วมกัน เช่น คติ ความเชื่อ ซึ่งเป็นสิ่งต้องห้ามหรือห้ามไม่ให้กระทำเพราะเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม ไม่ดี ไม่ควรกระทำ ถ้าทำไปจะเป็นบาป เป็นคนชั่ว การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ฮีตสิบสองซึ่งเป็นประเพณีที่ต้องปฏิบัติทั้ง 12 เดือน ในแต่ละปีคำสอนของศาสนาอื่น ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่คนในท้องถิ่นยึดถือปฏิบัติตามคำสอนของ

ศาสนาหรือขนบธรรมเนียมประเพณี อันเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่คนไทยในท้องถิ่นปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประจำ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ พบว่า คนในชุมชนบ้านหนองบ่อสมัยก่อนต้องทอผ้าไหมเป็น และเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ยังทอผ้าไหมเพื่อเอาไว้ใช้เอง และเพื่อนำไปแลกกับเกลือ แต่ในปัจจุบัน พบว่า ชาวบ้านต่างทอไว้ขาย เพื่อเป็นรายได้ในการเลี้ยงชีพ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากคนสมัยก่อนอาศัยร่วมกันเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ทำให้มีความต้องการสิ่งต่าง ๆ มากขึ้นในการดำรงชีพ ประกอบกับความถนัดของแต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน จากสาเหตุดังกล่าวทำให้เกิดระบบการแลกเปลี่ยนเกิดขึ้น โดยการแลกโดยตรงใช้สิ่งของแลกสิ่งของ เช่น ข้าว ม้า วัว ควาย เกลือ ข้าว พืชผลทางการเกษตร เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอารยธรรม ความเจริญ และความนิยมของแต่ละชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ ทศนิยมทองไซ (2552 : 34) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับประสบการณ์ เป็นสิ่งที่คนในชุมชนได้พบเห็นจากประสบการณ์ของชาวบ้านเอง หรือจากประสบการณ์ที่พบเห็นจากสังคมภายนอกชุมชน ซึ่งปรากฏเป็นหลักฐานแล้วนำมาถ่ายทอดโดยการบอกเล่าบันทึก

6.3 แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือบ้านหนองบ่อ จังหวัดอุบลราชธานี จากการสอบถามกลุ่มทอผ้าบ้านหนองบ่อ พบว่า ทางกลุ่มได้อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ ด้วยการฝึกหัดให้เยาวชนในชุมชนร่วมฝึกหัดทอผ้า การฝึกทอผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ นอกจากนี้ชุมชนต้องการประชาสัมพันธ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย โดยต้องการเอกสารข้อมูลที่เป็นการรวบรวมความสำคัญเกี่ยวกับผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ เพื่อเป็นฐานข้อมูล ประกอบแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชน ให้กับนักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจ ดังนั้นทางทีมวิจัยจึงได้จัดทำหนังสือเล่มเล็กที่ได้จากผลการวิจัยเพื่อให้ชุมชนได้นำไปใช้ต่อไป ทั้งนี้สืบเนื่องจาก หนังสือเล่มเล็กเป็นสื่อสามารถประชาสัมพันธ์และนำเสนอเรื่องราวที่อยู่ในความสนใจของคนให้คนที่สนใจนำข้อมูลไปศึกษาหาความรู้ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ วิมลพรรณ ตั้งจิตเพ็ญความดี (2553 : 67) ได้กล่าวว่า จุลสาร (Booklet) เป็นหนังสือเล่มเล็ก ๆ มีขนาดต่าง ๆ กัน ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้จัดทำ โดยจะเป็นปกอ่อน เป็นการนำเสนอเรื่องราวที่อยู่ในความสนใจของคน จัดเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ อื่น ๆ ที่ไม่ใช่หนังสือพิมพ์ นิตยสาร แต่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่สถาบัน องค์กร สามารถผลิตและเผยแพร่ได้เอง เช่น ประเภทกิจกรรมหรือเหตุการณ์พิเศษ สื่อประเภทนี้ถึงแม้ว่าจะเผยแพร่ไปสู่ประชาชนได้ในวงกว้าง แต่ก็นับได้ว่ามีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานประชาสัมพันธ์ไม่น้อยเลย

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

7.1.1 ควรนำผลการวิจัยที่ได้มาเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ ป้าย และเว็บไซต์

7.1.2 ควรนำผลการวิจัยที่ได้ไปสร้างหลักสูตรท้องถิ่นให้กับนักเรียนและนักศึกษาในท้องถิ่น

7.1.3 ควรนำผลงานวิจัยที่ได้มาจัดนิทรรศการ ร่วมกับชุมชนและเยาวชนในท้องถิ่นเพื่อสร้างความรักและความหวงแหนของคนในชุมชน

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

7.2.1 นักวิจัยควรสร้างสื่อเครือข่าย (Social Network) อื่น ๆ เพื่อเป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์ให้บุคคลทั่วไปได้รับทราบข่าวสาร

7.2.2 ควรมีการศึกษารวบรวมลายผ้าโบราณอื่น ๆ ของชุมชนบ้านหนองบ่อว่ามีความเป็นมาอย่างไร และมีความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านหนองบ่ออย่างไร

7.2.3 ควรมีการนำจัดทำวีดิทัศน์เรื่องเล่าประวัติของลายผ้าโบราณของชุมชนบ้านหนองบ่อแล้วนำไปเผยแพร่ให้คนทั่วไปได้รับชม

8. เอกสารอ้างอิง

ทัศนีย์ ทองไชย. (2552). **ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น.

บุญยงค์ เกศเทศ. (2556). **วัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.

ประการ คุณารักษ์. (2557). **ความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : คติชนวิทยา.

ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์. (2557). **ภูมิปัญญา**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.

วรรัตน์ วัฒนชนินบล และคณะ. (2558). **รายงานการวิจัยการจัดการความรู้การทอผ้าพื้นบ้านของกลุ่มอาชีพเสริมบ้านสุขเกษม ตำบลบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม**. นครปฐม : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

วิมลพรรณ ตั้งจิตเพิ่มความดี. (2553). **ประเภทของสื่อ**. กรุงเทพมหานคร : สายธาร.

9. คำขอบคุณ

ขอขอบพระคุณแม่ประคอง บุญจรร คุณแม่อุษา ศิลาโชติ และสมาชิกในกลุ่มทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ขอขอบพระมหาวิทยาลัราชภัฏอุบลราชธานี และสถาบันวิจัยและพัฒนาที่ได้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านในมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีที่เมตตา กรุณาให้ความรู้ทางวิชาการ ตำรา เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำวิจัย ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องที่ไม่ได้กล่าวนามมา ณ โอกาสนี้ ได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ให้กำลังใจและคอยช่วยเหลือสนับสนุน คุณค่า และประโยชน์อันพึงมีจากงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศเพื่อบูชาพระคุณแต่บิดามารดา ครู อาจารย์ ที่ให้การอบรมสั่งสอนให้มีสติปัญญา และคุณธรรมเครื่องซึ่งนำความสำเร็จในชีวิต